

قافى يا (ى)

- ۱۰۸- ژ مابهينا دو ئه بروويان ۳۱۷
- ۱۰۹- هيئقى و تهوقه دكم ۳۱۸
- ۱۱۰- غه ما عشقى پهره تم ئه ز ۳۲۰
- ۱۱۱- ئه ي نه سيمى سه حه رى ۳۲۴
- ۱۱۲- ئه ي نه سيمى صبه هى ۳۲۶
- ۱۱۳- ئه ي شاهدى قودسى ۳۲۸
- ۱۱۴- مه ب دل ۳۳۱
- ۱۱۵- صباح الخير ۳۴۰
- ۱۱۶- صه نه ما سور ژ صه مه د - أ ۳۴۴
- ۱۱۷- صه نه ما سور ژ صه مه د - ب ۳۴۸
- ۱۱۸- ئىروم دى ۳۵۳
- ۱۱۹- ئىرو ژ نوو پور ئاته شم ۳۶۰
- ۱۲۰- فى فورقه تى ئه بته ر كرين ۳۶۵
- ۱۲۱- دهر حق مه ۳۶۹
- ۱۲۲- مزگين ژ مه را بيت ۳۷۱
- ۱۲۳- چارينه ۳۷۳
- ۱۲۴- هه لبه سته كا هه فېشك د نابقه را مه لايى جزيرى ومير ۳۷۹
- ۳۷۹
- ۱۲۵- هه لبه سته كا هه فېشك د نابقه را مه لايى جزيرى وفه قى يى ۳۷۹
- ۳۷۹
- ۳۸۹
- ۴۰۱
- ۴۰۵
- پاشه ند .. هه لبه سته ك ل دوو مرنا مه لايى جزيرى ...
- ويته يين ده سنقيسان

پیشگوټن

بې گوتنه شعرا شاعرین مه یین کهفن - و جزیری ل سهری ههمی یان -
ژ دهستخه تیڼ وان ب خوه نه گه هشتی به مه، لهو ژ هنگا فتننا دهست و تلین
دهستکاری و دهستیغه دانی نه یه دووره . راسته دهستین خرمه تکار ل چار کنارین
کوردستانی ب دلیشی (إخلاص) و مه رده میړی په رده یا تساری یی ژ سهر سی
بارین شعرا ژینگوتی فهدایینه، خوه ل فهدو وزارتین و یاقژ کړن وسهر پراستکړنا
وی پاله کړینه .. به لی د گهل فی ههمی یی ژ هیژ دهلیقه یا زهند و باسک هلکړنی
ژ بو فایره کا باشتیر و چیتیر بکه فتی یه فهدکړی یه، هیژ گهلک باری
هه وجهی ب خرمه تی مایی به نه راکړی، ل هیقی یا پتر خرمه تی به .

برای مه ته حسین دوسکی ژی پشی چند دهستنیسه کین هیژا ب دهست خوه
نیخستین، ب چافی راکړنا تشافه کا باری ژینگوتی، سهرژنوو خوه ب فهدو وزارتنا
دیوانا مه لایی جزیری کړی به، ریکا دیوانی ل سهر گیاره کا دی یا دهستیغه دانی
گوهازتی به . ب هندئ پرویه کی ب خمل و خیزتر وفهدو وزارتیتیر دایی به دیوانی .
کاک ته حسین ههر ژ ریغه و بهری داکه فته مهیدانا فی کاری پیروز - ژ جوامیری یا
خوه - بساوه ری به کا زیده دا من و داخواز ژ من کر کو نه ز باری لی زفریننی
(موراجه عی) ب ستویی خوه فهد بگرم . خودی ل سهر شاهده من خوه ژ بهر نه
ثافیت و من بارسفکاتی به کا باش بو کاری پیروزی ناخفتن ل سهر کر .

د لی زفرینا خوه ده من گهلک خه له تی یین ژ بهر دهست دهر که فتی پراستکړن، من
وه نه کر دهوری من د خه له کا لی زفریننی ب ته نی ده بمینست، هندی د هنبانکا
خوه ده من لی مه زاخت . دیوان ژ سهری هه تا دووماهی یی سی جارن من خواند

و د بهر خواندنې په من دهقې ښه ژارتې يې كاك ته حسين رووبارې (مقابلي) دهقې شهرحكري يې زښتگي ويې هه ژاري دكر و هزرا خوه ل سهر هه رسيكان ددا، نه ښه بهس بو هه ښه ركرنې .. بو راستكرنا خه له تي يان ژي (چ يېن چاپي چ ژي يېن برايې ښه وه ژير) من دو جا - نه گهر نه پتر - دهقې چاپكري ژي خواند. د گهل ښي هه مي خواندنې ژي نه ز خوه د سهر خه له تي يان په نابينم وخواه به رووبو ژارتې نساكسم. د گهل زه هه تا من وكاك ته حسين ب مهربيني دايي په بهر خوه نه ز هير ل وي باوه ريمه كو ديوانا جزيري يا كاك ته حسين ژي ښه وه ژارتې هير گهل كه بو مسايمي په ب دورستي بېسته نه و يا جزيري ب خوه نفيسي، گهل كه بو مسايمي په ب دورستي ژ شوونده ستين ده ستينه داني بېته شوو شتن .. نه ښه راستي په كه پشت تي نائېته كرن.

د راست شعرا جزيري ده هندي خزمهت بېته كرن ههر كيښمه، هندي بېته گوتن ههر پچه كه. ب هزرا من ژ كوردان -- ژ بهري و پاشي يې ده - چو شاعران نيزيكي ژي ل جزيري نه كړي په، جزيري شاعري په كي په په كړنيز شعر ښه هونايي، شاعري په كي په موسيقي و سهليقه و سهروا وپه يف ل سهر په كړه نكي دارپتين.

سه لېقه خوه شي، سهروا، لينان وليكدانا په يشان يا نه عه ده تي دافين تيك هلكيشايي يېن كراي (نسيج) شعرا جزيرينه. سهريشكاتي يا شعرا جزيري و سهروستايي يا جزيري ب خوه، يا ښي چه ندي په. نه ښه جزيري ب سهر هه مي شاعرين كوردان نېخستي و كړي په سهروستايي وان. موسيقي و سهليقه تا رېژه ويژه يان كاكلكا هه مي شعرين جزيري په، بنسټرا جودا كرنه شعرا وي په ژ يا غهيري وي .. چو نيشانين ناخفتنا كوتي و ښووتي و ښه جوويي د ناه شعرا ويده نين، نه ښه ژي نيشانا هندي په كو خه مل و خيزا زمانې وي يې شعري خه لات كه بوو خودي پي سپارتيو نه پېشه بوو.

راسته باره كا مهن ژ ناهه ږوكا شعرا جزيري ناهه ږوكا وه ختي خوه په، نه يا نه ښو په، لي زمانې نه و ناهه ږوكه پي هاتي په دارپتن هه تا نه ښو ژي نه نه زمانه په يې

تهڻپير کي لي دايي و ٽم بشپڻ پشٽا خوه بدني و لسي نهڙڦڻ. زماني جزيري بو همي دهان يي فهره، كهڻائي چوجا لي دست نادت، وپيراتي لسي كار ناکت. زماني جزيري زمانه کي زنده زنده داتراشي وٻڙوونه ڙ نالي يي لينانا خوهڻه، ڙ نالي يي سهليقت و ليکدانا ږيڙه و ٻيڙه يي خوهڻه، ڙ نالي يي رامانا خوهڻه؛ ٽه و رامانا گهله تا ڙي دچن و بارا پتر ڙي نه پنهني وڦه شارتی ل بهر مه عننه ناس و نه مه له فانيي وه کي مه .. گهله ک ده رگه هيڻ نساڦه ږو کا شعرا جزيري ل بهر نه شاره زاييڻ وه کي مه دگرتينه، د گهل هندي ڙي، شعرا وي ب سهليقتا نازکا خوه، ب بازا بلند شيواري خوه يي ٽيکانه، يي کراري وي همي زمانزاني و شاره زايي وړه وانبيڙي، مه ب سانه هي دکيښته خواندنا خوه وه همي ده ماريڻ له شي مه دهه ڙينت.

زماني جزيري شاعري يا خوه يا بي به ڦل د ده رايانا ٽه ڦينا خوه يا راستاني ده پي ده رده هيکري، زمانه کي ڙ هندي ماستره نه مه له ڦان خوه ټيډه نقوني بکن. ب نيشانان جزيري چو زمانين ڙ ڦي هيڙا تر بو ده رده هيکرا ٽه ڦينا خوه يا خودايي نه ديتينه، هيڙا تي يا زماني جزيري ل باز وپيکا ٽه ڦينا وي يسه، ل په ييسکا پاڦڙي و بلندي يا خوداني خوه. زماني بابته تي (لايقي) ٽه شق و ٽه ڦينا جزيري هه ٽه ڦيه ..

ڙ کناري زمانيقه گهله ک خه سله ټين گرنگين ب بها د زماني جزيري ده هه نه مفايه کي زنده د واري زمانزاني يي ده دي ڙي ٽيټه وهر گرتن، ڙ وان:

۱ - جزيري ناخفتن ب ناوايه کي و ه سا کور تکر يه و گفاشتي يه، کري يه پشکه ک ڙ سهليقتا شعري ب خوه. چ په يڦ و ناخفتن و ږيڙه يا ڙ همي يان شفتل سهر زماني و بو گو هي ٽه و هليڙا رتي يه. همي ده رگه ل سهر ږيڙه و ٻيڙه يي سست و پست و ڦه هرفتي و کولاني گرتينه، وه نه کري يه چو ڙ فان، ږيکا خوه ب شعرا وي بيخن. ږيڙه يي وه کي ((بني = بنيره، ٽه = ٽه گهر، نه بهي = نه بهيسي، بيوري = بيوري)) د ناف ته ڦني شعرا جزيري ده تام و سهليقته کا نه ده دتي ددن. ڙ بلي فان ږيڙه يان، گه له جا هيڙا لينان و ليکدانا ناخفتي ل ده ڦ جزيري ب سهر هيڙا

سەرروایی ب خوہ ژى دکەفت، سادەیی و دوبارە کړن ژى ل دەف جزیری هونەر و
شارەزایی یه:

رەف رەف نەهشتن زاغ زاغ دانیـن ل دل مـن داغ داغ
دی کی بمهینت ساغ ساغ وهستانه لهشکەر صف ب صف

یان:

ل تەختی دلەری ږوونی ب شاهی ل تە شاهی موبارەك بت موبارەك
ژ دیدارا مورادا مـن بـهـخشی مورادا مـن ژ تە دیدارە جارەك

۲ - زمانی نفیسینا مه یی ئەفرۆ ئیدغام و ئیقلاب وه کی تهوشه کی ب ناف
کهفتینه، و درووشی ئاخفتنا کولانی لی کرینه. ئیدغام و ئیقلاب ئەگەر بو ئاخفتنا
کولانی سڤکی ولوینی ژى بن بو زمانی نفیسینی - بی شک - هەردوو کریتی وبی
سەرۆبه‌رینه .. زمانی جزیری ژ فی تهوشی یی پارستی وشووشتی یه.

من باوهره ئیدغام ل دەف جزیری ئەگەر جارنا هەبت ژى نه چاری یه نه لاوینی،
ئیدغاما نه چاری یی ژى مه گەر ب قەتلازی ل دەف بیته دیتن، نه موونه د فی واری ده
ژ هندی پـتـرن بیـنه هه ژمارتن و بهرچاڤکرن .. رپژوهیـن وه کی: ((مهیخانیهی،
شه هکاسهیا، ئایینهیا، شه هزادهیی، سه مایا، پهردهیا، گهزمههیی، پهنجه‌ره‌یان،
مه‌عنیا، په‌نجه‌یان، نامهیا، بووینه، دایینه، عه‌نهر، چه‌نهر، ته‌نبور)) بی کار (بی
حسیب) د دیوانا جزیری ده هه‌نه.

۳ - گه‌له‌ك په‌یف و رپژوهیـن كه‌فن د دیوانا جزیری ده بهرچاڤن، د واری
زمانانی بی ده دی گه‌له‌ك رپکیـن دوور پی ئینه کورتکرن، و گه‌له‌ك راستی دی پی
ناشکه‌رابن. دیوانا جزیری ئایینه‌یه‌که، نه‌به‌س سیتاڤکا زمانی ئاخفتنا مه یسا ئەفرۆ ژى
ددت، به‌لـکـوو کیـش و بازا پیشکه‌فتن و وه‌رارا زمانی ئاخفتنا مه یسا ئەفرۆ ژى
ددت.

پهيف و ريژويين وه كي: ((ئيددهك = يهدهك، زهنگ = زنج، بيقيير = نهساخ،
 ئاينيه = عدينه يان نهينك، بكرم = بكم، نه كرى = نه كي، نههن = نينن، جارنان =
 جارنا يان جانا، مووساييم = مووسامه، بـدـرت = بـسـدت، پـهـرگـهـندـهـئـهـم =
 پـهـرگـهـندـهـم، دخورم = دخوم، داينيه = داينه، نهبووينيه = نهبووينيه، بخورون =
 بخورونه، هلين = هليينه)) كو ئهفه هه مي مسته كن ژ خواره كي تهژى، ئه گهر
 ب هوستايى وشاره زايى هزر تيده بيته كن دى گهلهك ئارمانج و نيشانيين نهنگاڤتى
 ئينه ديتن.

كورت كرمانجى زمانى جزيرى ژ رهنگ و رووبار و نافه پوكا خوه شه هيـژ
 ب دورستى نه گه هشتى يه هه قى خوه، ب وژدان نه كهفتى يه بهر چاف و دهقان.
 مهيدانا فه دان و فه كولانا فى وارى - ئه گهر ل بهر زبده شاره زايى و دهوله مهنديا
 زمانى جزيرى و كووراتى يا رامانا شعرا وى بيته كيـشان - هيژ يه فلایه ژ فيرس
 و سواران. جزيرى نه بهس شعر ب هوستايى فه هونايى يه، بهلكوو سهليقهت خوه شى
 و شاره زايى ژى سهربارى روحا سهردهمى تيـده ژيايى ب هوستايى يه كا بى بهقل
 داريتى يه قالبى شعرا خوه.

كولوفانكا زينده شاره زايى و بليمه تى يا جزيرى د دهراقى فه هونانا شعري ده،
 د هندى رهيه، جزيرى ب شاعري يا خوه يا بى هه ڤرك، ب سهليقهتا خوه يا ئيكانه،
 ته مژينا (غموض) رامانا شعرا خوه ژى ب سانه هى د گه وري يا خوانده وارى خوه ده
 دبت. ب لينان و داريتنا خوه يا تير سهليقه و موسيقا و سفق، ناهيـلت ته مژينا
 رامانى بيته ئاستهنگ و گرفتارى د ڤيـنكا خواندنى ده.

كهسى وه كي جزيرى ب خوه، جهى خوه د پاناڤا لينان وليكـينان و فه هونانا
 شعري ده دهستنيـشان نه كرى يه، ميراتى يا جزيرى د مالكه كا شعرا خوه ده داى يه
 خوه، يه ب سهرڤيه و ژى نه يه زيـده يه .. جزيرى د مهيدانا قهسه زانى يى و
 ليكـينانى ده مير، د فه هونانا شعري ده جههـهانگيره؛ دهريـايا پهژن و رامانـانه،
 جزيرى ئهفه يه ئه گهر زينده تر نه بت:

د عشقې شېخی ټانیمه ، ب دل به حری مه عانیمه

(لذي حجر و ذي قلب شفاء في إشاراتي)

د نقلیمې سوخن میرم ، د شعرې ده جهانگیرم

(ویعلو موکب العشاق أعلامي و رایاتي)

نيسماعيل تاهان شاهين

۱۹۹۹ / ۶ / ۲۰

مه لایى جزیری ویناسه یه کا کورت

مه لایى جزیری کی یه؟

مه لایى جزیری ناقدارترین شاعری کورده د دیرۆکی دا، ونه باوهره شاعره کی دی یی کورد ل پیککا وی ههبت چ ژ لایى به لاقیونا ناف ودهنگان بت یسان ژى ژ لایى زیره کی و بلندی یا ئاستی شعرا وی بت .. لهو مروڤ مهندههوش دمیست شاعره کی وه کی جزیری ههتا ئهفرۆ ژین و سه رییهاتی یا وی ب رهنگه کی ههژی و دورست نه هاتبه زانین، وب راستی ئهف چهنده نیشانا خه مساری یا مه کوردانه د ده رهه فا نفیسینا ژینه نیگارا ناقدارین مه دا .. تشتی ژ جزیری هاتی یه زانین ب تنی ئه وه: نافی وی ئه ههده و خه لکی جزیرا بو تانه !

یا نافی تشته کی ئاشکه رایه کو نافی وی ئه ههده چونکی ئه و ب خو د پتر ژجه کی دا ژ دیوانا خو نافی خو یی دورست دینت، وه کی:

ئه ههده دم سینه سپهر پی شیه ری تیرا فه له کی

ده وه دارى ته مه ئیرو تو ژده حلی وه ره دهر

یان:

ئه ر ب کوشتن وه ر ب هشتن ئه مر وه رمانا ته بت

(أحمد عبد رقیق واقف بن العبد)

و کو خه لکی بو تانه، ئه فه ژى نه جهی گومانى یه، چونکی ئه و ب خو د شعره کا خو

دا د بیژت:

گولسى باغى ئره مى بو هتاهم شه به چراغى شه بی کوردستانم

وناقى بابى ۋى يى دورست كو محمده ب تنى ديهك ژىدەر دا هاتى يه ئىسو ژى دهستقىسا ديوانسا جزيرى يه ئىسوال ساللا (۱۲۳۸) ى مشه ختى ب دهستى عىبدلقادرى ئامىندى هاتى يه نفىسين، وهكى سىلدا علائىه دىن سجادى ژى فهدگو هيزت ^(۱).

وتشته كى زىده به لاقه دناف گلهك مهلايىن كورد دا كو جزيرى ژ ئوبخا سا بوهتى يانه، ودهستقىسا (عمهر) دا هاتى يه كو مهلا ژ بنه مالا (ئىنصارى يانه) كو يهك ژ بنه مالىن نافدارين جزيرا بۇتانه.

جزيرى كهنگى ب سەردنيايى كەفتى يە؟

دهستيشانكرنا دهمى جزيرى تىدا ژيايى هەتا دهمە كى نىزيك ژى تشته كى ب ساناهى نه بوو. و بۇچوونا ژ هەمىيان نىزيكتر بۇ راستى يى بۇچوونا سىدا مهلا ئىجمەدى زىنگى بوو ئىسوال پىشتى خواندنه كا هوير بۇ ديوانا جزيرى گەهشتى يە ۋى باوهرى كو مهلايى جزيرى ل نىشا دووى ژ سەد ساللا دهى يا مشه ختى و نىشا يه كى ژ سەد ساللا يازدى ژيايى ^(۲).

پىشتى خواندنه كا هوير د ديوانا جزيرى دا بۇ مه ساللا بوونا ۋى ب خۇ ژى ديار بوو كو ساللا (۹۷۵) ى مشه ختى به رانبەرى (۱۵۶۷ - ۱۵۶۸) ى زايىنى يە، جزيرى ب خۇ ئىف چەندە. د ديوانا خۇ دا - گۆتى يە ^(۳)، دهمى د چارىنە يە شەشى دا ژ يە كه مين شعرا ديوانا خۇ د بىژت:

ژ حەرفا ماساھ و سالى ما نه هات دەر شەكلى فالى ما

ودهمى مروڤ ب هەژمارا ئىجمەدى حسيباً فان پەيشان كۆم دكهت:

حەرفا = ۲۸۹، ماساھ = ۴۶، وسال = ۹۷، شكل = ۳۵۰، ما = ۴۱، ما = ۴۱، فال = ۱۱۱.

هەژمار (۹۷۵) دەر دكهفت، وئىفە ئىسو هەژمارە يا جزيرى دناف شەكلى فالا خۇ دا دىتى! ^(۴)